

ՀԱՅԱՆԱՍԻԿՆԵՐԸ ԵՒ ՅԱՆՔԸ *

Սերմնացան մշակ ոչ միայն պիտի օգտագործուի ցորենի և ցորենի համար, այլ և նոյն իսկ վոյն և ցորենի համար ևս ուրիշ կրկին և կրկին մաղիով, յստակելով այնպես որ մաքուր հասկանալի մնան գեր և լեցուն:

ՀԱՅՐԻԿ

Տեսնում ես, իմ առաջն քոտնիկ, որ մեր գիւղական ժողովրդի հողագործութեան վիճակը նոյն հնուրեւ խանութներին մէջն է, ղեւ հին հին դարերու մէջ կը քախտնայ. մեր հողագործութեան ամեն աշխատութիւններ դառնալիս քանակ է, մեր քանակութեան գործիքներ՝ անասն, անասուններ և կոտորի շինուածներ են, որ լեքի միայն գնեց կտանեն, այլ առանց մեր խելի անխոստ անասուններ:

ՀԱՅՐԻԿ

Ինձ քոտն է, որ մեկն պիտի օգտագործուի ցորենի և ցորենի համար ևս ուրիշ կրկին և կրկին մաղիով, յստակելով այն խելի և ցորենի համար ևս ուրիշ կրկին և կրկին մաղիով, յստակելով այն խելի և ցորենի համար ևս ուրիշ կրկին և կրկին մաղիով:

ՅԱՆՔԻ

Թուեմք հացարդսերի սերմերը մաքրելու համար այժմ գոյութիւն ունեցող բոլոր միջոցները:

Թիակով էրնելիս հացարդսերի սերմերի մէջ եղած ամենամեծը աղբը՝ ինչպէս, օրինակ՝ թեփը, յարդը, գաղարկ սերմերը միայն կարելի է հեռացնել, իսկ ինչ որ ծանր է, այն մնում է:

Այս կերպ էրնելու համար գիւղացին ոչ թէ իւր յարմարութեանը պէտք է նայէ և ըստ այնմ ձեռնարկէ գործի, այլ երբ այդ թոյլ է տալիս եղանակը, Իսկ յարմար եղանակ շատ քիչ կատարահի, երբեմն քամի չի լինում, երբեմն էլ եթէ սկսում է, շատ սաստիկ է լինում կամ անձրևախառն և այլն, Վատ է նոյնպէս, երբ թիակով էրնելիս քամին քշում, տանում է առատ դարման և թեթեւ հատիկները դէպ հեռաւոր տեղեր:

Ամենից յարմար է էրնել առանձնապէս այդ նպատակի համար պատրաստած քամելու մեքենաներով (вѣялки), նոցանով կարելի է ամէն ժամանակ, ինչպիսի եղանակ կուգէ լինի, քամելով դարմանը նուազ դատարկ հատիկները զտել, այն ժամանակ կատարել մաքուր և բաւականին ծանր հա-

ցահատիկ. բացի դրանից յարդն էլ ամբողջապէս կհաւաքուին մեքենայի առաջ՝ կմնայ արդիւն, աւելի լաւ մաքրելու համար հատիկները քամում են երկու, երբեմն և երեք անգամ, Ռուսաստանի և նոյն իսկ մեքենան՝ Կովկասի շատ տեղերում գիւղացիները սկսել են արդէն գործադրել այդ օգտակար մեքենան, որի համար և քանի գնում աւելի և աւելի արժանանում է, Այսպէս, օրինակ, ամենալաւ քամելու մեքենան (ярославская вѣялка) արժէ 20-25 ռուբլի: Կայ նաև հասարակ տեսակը, որ աւելի արժան է, մօտ 16 ռ. արժողութեամբ, Կարծում եմ որ իւրաքանչիւր գաւառական վարչութիւն կաշխատի օգնել գիւղացոց մի այդպիսի մեքենայ բերել տալիս թէ գործով և թէ խորհուրդներ տալով, Կովկասում ամենից յարմար է գիւղ և խորհուրդ հարցնել կովկասեան գիւղատնտեսական ընկերութեանը, որը վերջերս քանի գնում աւելի և աւելի ընդարձակում է իւր գործունէութեան շրջանը: Այս, մեր գիւղացիները մանաւանդ պարտաւոր են խորհուրդ հարցնել այսպիսի հանգամանքներում, և ըստ այնմ բերել տալ յարմարաւոր մեքենայ, որովհետև գուցէ նոցա համար պարզ չէ այն, որ մեքենայով կասածը և մեր Կովկասի առանձնապէս հայերի գործածած կամերի տակից սովորական ձևով ստացած թեղը նոյն տեսակի մեքենայով չպէտքէ քամել, Որովհետև մեր սովորական ձևով ստացած թեղը միշտ աւելի դարմանոտ է լինում, դորա համար գործադրում են քամելու տարբեր մեքենայ, Յիշեալ մեքենան խիստ արագ է կատարում իւր գործը, Այսպէս, օրինակ, լաւ տեսակ մեքենան կարող է 500 խորձից բաղկացած մի ժեղ քամել կէս ժամուայ ընթացքում, որի համար հարկաւոր է երկու աշխատող ձեռքեր՝ մէկը կոթը պատեցնող, միւր հացարդսեր ձեռքով մէջ լցնող և դարմանն ու հացահատիկը արմողող: Մեքենան պատեցնել կարող է մի կին և կամ տասնուչորս տարեկան մի պատանի, Այսպիսի մի գործիքով կարող են կատարուել շորս և դեռ աւելի ընտանիք, ուրիմն և մի քանի ընտանիք կարող են միասին փող հաւաքելով գնել մի այդպիսի օգտակար գործիք:

Յանելու լաւ հատիկները ոչ միայն մաքուր պէտք է լինեն, այլ նաև խոշոր ու ծանր քաշ ունենան մի և նոյն տեսակից լինին, Խոշոր հատիկի մէջ՝ եթէ միայն դատարկ չէ մատաղ բոյսի համար աւելի սնունդ կլինի, Խոշոր հատիկի հացարդսեր աշխոյժ և համարձակ կերպով է բարձրանում վերև, արագ և ուժեղ կերպով աճում է և աւելի լաւ ծիւղատուում: Եւրա հասկը մեծ է լինում և բովանդակում է իւր մէջ խոշոր հատիկներ: Եւրոպիայի փորձի համար մի և նոյն հողի մի օրավարի վերայ հաւասար չափով ցանել են խոշոր և ծանր հացահատիկներ, իսկ միւսում,

ընդհանրապես, մանրը և նիհարը, Բանից երևացել է որ առաջին օրավարը երեք անգամ աւելի արդիւնք է տուել քան միւսը: Խոշոր և ծանր հացահատիկի օգուտներից մէկն էլ այն է, որ այլ ևս կարիք չի լինի այնքան խիտ ցանել, ինչպէս մանրահատիկը: Գիւղացիները շատ անգամ ստիպուած են խիտ ցանել նրա համար, որ ցանուելիք սերմերի մէջ շատ են լինում բուսնելու ընդունակութիւնից զուրկ, նիհար և զանազան վնասակար խոտաբոյսերի սերմեր: Աստ հատիկները հողի մէջ կամ բոլորովին ծիւրեր չեն արձակում և կամ յառաջ են բերում նուազ բոյսեր, որոնք ի զուր տեղը տարածութիւն են բռնում: Սրանից հետեւում է, որ սովորական եղանակով կատարած գիւղական ցանքսը շատ սերմեր ի զուր կորցնում են, մինչդեռ մանր և նիհար հացահատիկը, եթէ մաքրուած լինի կարելի է ալիւր դարձնել և կամ տնային մի այլ բանի համար գործադրել: Փորձերը ցոյց են տուել, որ ցանքի համար փոխանակ 12 կամ 14 կոտ հաճարի կարելի է գործածել խոշոր և մաքուր տեսակից 10 կոտ: Երեք չետվերտ վարսակի տեղ բաւական է նաև 2 1/2 ը և այլն: Կարծեմ ամէնի համար էլ պարզ է, թէ որքան մեծ կլինի այսպիսի հանգամանքներում գիւղացու օգուտը:

Ահա այս նպատակին հասնելու համար պէտք է ամէն ժամանակ ամբողջ ստացուած բերքից լաւ և խոշոր հատիկները ջնկել: Այդ բանը կարելի է տարբեր կերպով կատարել: Օրինակի համար բուրին յայտնի է, որ խուրձերը մաքրելիս զխաւորապէս ամենից առաջ ցած են թափուում ամենախոշոր հատիկները: Լաւ կլինէր ցանքսի համար գործ գնել այդ կերպ ստացուած հացահատիկները, եթէ միայն մի հանգամանք չխանգարէր: Բանը նրանումն է, որ հացաբոյսերը մանրելիս, եթէ սերմնածածկոցը կամ թաղանթը թոյլ է, գետին են թափուում ոչ միայն խոշոր այլ և մանր հացահատիկները, և եթէ այդպիսի հացահատիկները ցաննք, այն ժամանակ կստացուի հատիկների մի սերունդ, որ դարձեալ կուեննայ թոյլ և անզօր ծածկոց, հետեւապէս և հատիկները հեշտութեամբ կսկսեն վայր թափուել:

Շատ անգամ քամելու ցորնի կոյտի զլխից կամ երեսից ջնկում են ցանքսի համար յարմար հացահատիկներ: Այս եղանակն ունի այն պակասութիւնը, որ թիով էրնելիս երբեք կոյտի զլխից բաւականին մաքուր հատիկ չի կարող ստացուել: անպատճառ խոշոր հատիկների հետ կխառնուին քիչ քանակութեամբ նիհարը և չբուսնողը: Աւելի մաքուր և ընտիր տեսակի հատիկ կստացուի, երբ քամուի մեքենայով: Եթէ մէկ անգամ թիով էրնուած հացահատիկը երկրորդ անգամ քամելու մեքենայի միջով անցկացնենք, այն ժամանակ ստա-

ցած ամբողջ հացահատիկը կարելի կլինի երեք մասի բաժանել, այն պայմանով, որ առաջին տեսակի հատիկները, որ է և ամենախոշորը, գործածենք ցանքսի, իսկ միւս երկուսը ուրիշ այլ և այլ կարիքներին համար:

Այսպիսով, եթէ ամենայն տարի այս կերպ, նախ հասարակ կերպով, ապա քամելու մեքենայով մաքրուին և ջնկողութիւն հացահատիկները և ցանքսի համար սկսեն գործածել միայն առաջին տեսակը, քիչ ժամանակից յետոյ սերմնացուները կլաւանն և բերքը կբարձրանայ:

Աւելի շուտ կարելի է այդ նպատակին հասնել, եթէ ջնկողութիւն համար սկսեն գործածել նաև մի առանձին տեսակ զատիչ մեքենայ (сортировка): Այս մեքենան քամած հացահատիկները աւելի լաւ և աւելի հեշտ ու մաքուր կերպով կարող է բաժանել տեսակների քան միւս քամող մեքենան: Եթէ գիւղացիք ունին քամող և զատիչ մեքենայ, կարելի է առաջինով հեռացնել բոլոր աղբը և դատարկ հատիկները իսկ միւսով մնացածը վերջնականապէս մաքրել և բաժանել տեսակների:

Ներկայումս սկսել են պատրաստել բաւականին արժան զնանց զտիչ մեքենաներ: Այդպէս, օրինակ, շվեդականը կարժենայ ընդամենը 25 ռ: Ռուսաստանի մի պանի քաղաքներում, ինչպէս օրինակ, Մոսկուայի Նահանգի մի քանի գաւառներում պատրաստում են շվեդականից ոչ վատ էրնող—ջնկող (въялки-сортировки) մեքենաներ 20 ռ: արժողութեամբ: Զնայած գնի արժանութեանը, այնու ամենայնիւ չպէտք է մեծ յոյս ունենալ նոցա վերայ: միշտ պէտք է առաւելութիւն տալ շվեդականին: Թէև ինքն ըստ ինքեան իւրաքանչիւր տանտիրոջ համար մի այդպիսի մեքենայ ունենալը խիստ կարեւոր է, բայց որովհետև նա (շվեդականը) 100 օրուայ մէջ ձմեռնային շորս ամսուայ ընթացքում կարող է զատել մինչև 4000 չետով: հացահատիկ, ուստի և մի այդպիսի մեքենայ, որ կարող է բաւականութիւն տալ 200 ընտանիքի, կարելի է գնել ընդհանուրի հաշուով: որովհետև իւրաքանչիւր ընտանիք զանազան հացաբոյսերից միջին հաշուով կարող է ստանալ միայն 30 չետով: որի համար չարժէ որ մի ընտանիք 25 ռ: ծախսէ: Եթէ նոյն իսկ ձմեռուայ աշխատելու օրերը վերելք ցոյց տուած օրերի թուից երկու անգամ պակաս հաշուելու լինենք, այն ժամանակ մէկ մեքենան կրաւ 100 ընտանիքի և կամ մի ամբողջ, նոյն իսկ մի մեծ գիւղական հասարակութեան: Այսպիսի գէպքում իւրաքանչիւր տանտիրոջ ծախսը հաւասար կլինի մի քանի կոպէկի: Մնում է միայն որոշ կարգով ձեռնարկել գործի: Մեքենայի համար հեշտութեամբ կարելի է տեղ գտնել և եթէ հասարակութիւնը մի որոշ վճար նշանակէ, կարծում եմ որ ամէն ոք սիրով յանձն

կաննի պահել-պահպանել: Ուր որ համագիւղացի-ներն մէջ սէր և համերաշխութիւն կայ, այնտեղ շատ յաջող կերպով կարող է յառաջ գնալ այս գործը:

Բայց քանի որ գիւղական հասարակութիւն-ները դեռ չեն ըմբռնել զատող (сортировка) մե-քենայի տուած օգուտներն, լաւ կլինի, եթէ, դո-նէ, քիչ թէ շատ նորամուծութիւն սիրող ձեռնե-րից գիւղացիները գնեն մի այդպիսի մեքենայ և արժան գնով սկսեն մաքրել: Տոկէկէլ ամբողջ հա-սարակութեան հացահատիկները, եթէ իւրաքան-չիւր մի կտտ հացահատիկ մաքրելու վարձ վեր առնեն մէկ-մէկ կոպ. անգամ, գարձեալ մեծ կլինի տիրող օգուտը, իսկ հասարակութիւնն օգտուելով այդ հանգամանքից, կսկսէ այսուհետեւ լաւ և խո-շոր հացահատիկներ ցանել:

Վերոյիշեալ բոլոր միջոցները սկսել են ար-դէն գործադրել համարեա ամբողջ Եւրոպայում՝ Ռուսաստանի մի քանի նահանգներում և մասամբ էլ մեղանում՝ Ափկասում, որ լաւ հասկանա-լով դոցա հասցրած օգուտները, աշխատում են ան-պատճառ գործ ածել ոչ միայն մաքրած, այլ նաև ամենախոշոր և ծանր հացահատիկներ: Այդպիսի-ները լաւ են ըմբռնել և փորձով տեսել, թէ որ-քան մեծ նշանակութիւն ունեն դատիչները հողա-գործութեան մէջ: Կրկնում եմ, որ հողագործը ցանկելով միայն լաւագոյնը՝ խոշորը, ծանրը, կա-րող կլինի մի քանի տարուց յետոյ վերջացնել իւր արտի բոլոր վնասակար, անպէտք և վատ սերմերը, որի համար և ցանկալի է դատիչների գործադրու-թեան տարածուիլը մեր նահապետական գիւղատն-տեսութեան մէջ:

Այժմ արդէն մենք տեսանք, որ ընտիր սեր-մերի ամենակարեւոր և աչքի ընկնող նշաններից ամենազիջաւորը պէտք է հա՛տել խոշորութիւնը, եթէ միայն խոնաւութիւնից փրուած չէ:

Սակայն օգտակար է ստուգել սերմերի յա-տիւթիւնը նաև կտտի (квѣра) քաշով: Լաւ սերմ-նացու ցորնի մէկ կտտը քաշում է 1 փ. 10 ֆ.-ից ոչ պակաս՝ վարսակի մի կտտը 30-35 ֆ., հաճա-րները (չափգար) 1 փ. 5 ֆ.:¹

¹ Զոլոչինս և մաֆեինս համար վերցրած հացա-հատիկների 1 յոտը միջին քաշն է՝ 710 գրամ. մաֆե-յաց յետոյ ա. սեւակի 1 յոտը քաշում է 760 գր., և պարունակում է իւր մէջ՝ 29000 հատիկ, ր. սեւակի 1 յ. քաշում է 710 գր., և պարունակում է՝ 29000 հատիկ. գ. սեւակի 1 յ. քաշում է 620 գր., պարունակում է՝ 44110 հատիկ. ու. սեւակի 100 հատ. 4. 765 գր. 1 հատ. 47.5 միլիգրամ. ր. ս. 100 հ. 3.375 գր. 1 հատիկ. 33.7 մ. գ. ս. 100 հ. 2.266 գ. 1 հ. 22.6 մ. Նոյն քաւարներէսերը ընկալն է և միւս հացահատիկներն և քակալի բոյսերին:

Ամէն տեսակ սերմացուի մէջ էլ մաքրու-թիւնը, հացահատիկների խոշորութիւնը և ծանր քաշ ունենալը խիստ կարեւոր է. Բացի դրանցից վարսակի և գարու սերմնացու հատիկները պէտք է ունենան նաև բարակ կճեպ:

Երբ ամէն մի գիւղացի կարողանայ այս կերպ կանոնաւորել սերմնացու հատիկները, սրան մը-նում է միայն կանոնաւոր ընթացք տալ ցանքին:

Այսպէս, օրինակ, մինչև ցանք սկսելը ան-հրաժեշտ է ստուգել, թէ արդեօք սերմնացու հատիկները փչացած չեն կարող են բուսնել: Սորա համար միջոցներ շատ կան: Օրինակ՝ կարելի է վեր առնել մի կտոր թաղիք, ջրով լորջնել, հա-մարել առանց ջուկելու մի հարիւր սերմնահատիկ և լցնել կիսով չափ ծալուած թաղիքի վերայ, ապա թաղիքը սերմնահատիկների հետ միասին դնել մի տաք տեղ և այդպէս թողնել մի քանի օր միայն, շատ շուտ պէտք է նայել, որ թաղիքը չչորանայ: Թաղիքի տեղ կարելի է գործ ածել նաև խոնաւ փալատներ, Կարելի է ցանել նաև հարիւր սերմնա-ցու մի որ և է փոքրիկ ոչ խոր արկղում, որի մէջ լինի հողի մի բարակ շերտ և ամէն անգամ ջրել: Վեց օրից յետոյ բողբոջներ արձակելու ընդունակ սերմերը անպատճառ գլուխ կբարձրացնեն և եթէ լաւ տեսակի սերմեր են 100-ից 90 ը անպատճառ կբուսնեն:

Երբ սերմերն արդէն պատրաստ են, հարկա-ւոր է ձեռք զարնել ցանի, նախ և առաջ պէտք է ցանքի համար յարմար ժամանակ ընտրել, Թէ որքան կարեւոր է իրա ժամանակին ցանք սկսելը, այդ կարելի է տեսնել հետեւեալ օրինակից. Գիւ-

1 Առեկոյոց ի լիմի այստեղ համառօտակի յիշի, որ ամենից բնօր սերմերն անգամ իւր մայր բոյնից զանոյց որոշ ժամանակից յետոյ անընդունակ են դառնում բու-սնելու: Երբ արձակելու, այսպէս, օրինակ՝ ուսեմու և սոսեմու սերմերը 5—6 օրից յետոյ այլ եւս չեն կարող աճել, կեյու, քնոջու, կաղնու, կնձնու սերմերը 1/2 ամսուց յետոյ, ամեմեմու, իկարու, յորու, խմեմեմու և հազրու սերմերը 1 1/2—2 ռ. յետոյ, խաշխաշի, տե-ւածաղկի, կորեկի, ձակնցեղի, ծխախոտի և այլ բոյսերին 2 ամսուց յետոյ սեւ ցորնի, մայր ծառի, կանեփի, վաշի ցազաբի, վարսակի, ցորնի, հաճարի, գարու և ուրիշ-ների 2—3 ռ. յետոյ: Վարսեղի և դդումի սերմերը 6—8 ռ. յետոյ և այլն: Ի հարկե խմեմու պատշաճ կա-րող և դաշեղար ազդեցութիւն ունենալ սերմեր վերայ: Այսպէս օրինակ փութներ ցոյց են տալի, որ բուսարան-ների սերմերը, երբեք այնտեղ հարիւր ամսուց առկի ըն-կած մնացել են յաջող բոյս ստիւն: Երբ օրինակ յառաջ են քնուտ ևս և մատակարար ցորնի հատիկները, որոնք հազարաւոր հարիւր ընկած մնացել են եղիպտակաւ շի-րիմների մէջ, բայց այս վերջեր ի հարկե այնքան էլ հա-ւաստի չի:

դատընտեսութեան քաջ ծանօթ մէկը երկու տար-
րեր ժամանակներում մի և նոյն հողի վերայ իրար
մօտ վարսակ ցանեց: Հէնց որ դաշտերի վերայի
ծիւնը հայտեց, առաջին մասում սկսեց ցանել:
Համեմատելու համար՝ երկու շաբաթ յետոյ՝ երբ
գեո ցանքի ժամանակը չէր անցել, ցանեց միւս
մասն ևս: Երկու մասումն ևս վարսակը սկսեց
հասնել: Բայց երկրորդ կտոր հողը՝ որ ուշ էր
ցանուել, երկու անգամ պակաս արդիւնք տուեց
առաջինից: Տեղի ունեցան շատ ուրիշ այդպիսի փո-
քեր, երևաց, որ ոչ միայն երկու շաբաթուայ տար-
բերութիւնը, այլ և իւրաքանչիւր ուշացած օրուայ
վնասը նկատելի է բերքի մէջ: Ահա թէ որքան
անհրաժեշտ է ժամանակին ցանք սկսելը: Մինչ
գեո մեր գիւղացիները ամենայն տարի ստանում
են իւրեանց յարմար ժամանակին՝ որպէս զի սկսեն
ցանքը: Սովորաբար նորա կարծում են, թէ վաղ
և ուշ ցանելու տարբերութիւնը միայն նրանումն
է կայանում, որ քանի վաղ է սկսում ցանքը,
այնքան աւելի վաղ էլ կ'հասունանայ ընդհանրապե-
սը: Երբան ուշ սկսուի, այնքան ուշ կ'հասունա-
նայ: Մինչդեռ վնասը միայն դրանում չէ, այլ
օրինակները ցոյց են տալիս, որ բերքի մէջն էլ
տարբերութիւն է լինում:

Ի հարկէ, տարբեր հացաբոյսեր տարբեր ժա-
մանակներում պէտք է ցանուեն: Այսպէս՝ օրի-
նակ՝ ան ցորենը կորեկը վաղ չի կարելի ցանել,
որովհետեւ մինչև առգամ ամենաթանկն եղեամբ
և դարձան սկրի ջրտերը կարող են վնասել նրանց:
Այն ինչ համարեայ բոլոր միւս գարնանացանքի
հացահատիկները պէտք է ցանել որքան կարելի է
վաղ: Ամենից շուտ պէտք է ցանել վարսակը, ապա
գարնանացանի ցորենը, հաճաք (չաւ դար) և գա-
րին: Հէնց որ երկիրը կսկսի մի քիչ շորանալ և
տաքանալ, իսկոյն պէտք է սկսել ցանքը: Թէև
շուտ կատարուող ցանքերի հետ էլ, ի հարկէ,
կարող է վնաս պատահել, բայց այնու ամենայնիւ
չպէտք է ուրանալ, որ մեծաւ մասամբ վաղ ցա-
նած հացաբոյսի տուած արդիւնքը աւելի է:

Ինչ կվերաբերի աշնանային ցանքերին՝ դար-
ձեալ կասեմ, որ վաղ կատարուած ցանքը աւելի
արդիւնաւէտ կլինի: Շատ վաղ ցանելով՝ աշնանա-
ցանը կարողանում է մինչև ձմեռն սկսուելը բա-
ւականաչափ բարձրանալ, այդ պատճառով էլ իւր-
բով և շատ կարճ ժամանակի մէջ դարձնեն սկսե-
լուն պէս զոխ կկազմէ:

Առանց հաշուի առնելու ցանքի վատութիւնը
չպէտք է այնպէս ձեռք դարկել ցանքի: Մեր գիւ-
ղացիք սովոր են չափից գուրս խիտ ցանել: Դա
ինչ նշանակութիւն կարող է ունենալ, երբ սերմ-
նացու հատիկների համարեա կէս մասը աղբ է և
մանր հատիկներ: Եթէ սերմնահատիկները լաւ
մաքրած է և եթէ հողն անգամ ամենաուժասպառ

դրութեան մէջ է, դարձեալ պետական մի օրավար
հողի մէջ կարելի է ցանել (երկարութեամբ 80,
լայնութեամբ 30, կամ երկարութեամբ 60, լայ-
նութեամբ 40 սաժէն) 20 կոտ վարսակ, 12 կոտ
ցորեն և հաճաք և 14 կոտ գարի: Եթէ սերմի հա-
տիկները ոչ միայն մաքրած, այլ և ջնկզկած է
խոշոր և ծանր տեսակները միմեանցից, այն ժամա-
նակ կարելի է ցանել աւելի սակաւ 10 կոտ հա-
ճաք, իսկ վարսակ 20 կամ 18 կոտ: Աոգա համե-
մատութեամբ կարելի է պահանջները նաև միւս
հացահատիկների ցանքի խտութիւնը:

Պէտք է միշտ աչքի առաջ ունենալ, որ ինչ-
քան էլ վատ և ուժասպառ եղած է հողը, այնքան
աւելի խիտ պէտք է ցանել, ընդհանրապէս, պրա-
կաբեր և արդիւնաւէտ հողի մէջ նոսր պէտք է
ցանել: Որքան վաղ կատարուի ցանքը, այնքան
աւելի նոսր պէտք է ցանել:

Պէտք է աշխատել, որքան կարելի է ցանքի
համար հողը խնամքով պատրաստել: Որքան հարմ-
հաւասար լինի դաշտը, որքան պակաս լինին յորտ
վերայ հողակոյտեր, այնքան աւելի օգտակար է:

Սերմեր ցանելու մասին մենք այստեղ երկար
չենք կարող խօսալ: Միայն այսքանը հարկաւոր է
շիշել, որ ամենահաւասարաչափ կատարած ցան-
քը՝ նաև ամենալաւն է: Եթէ արտի մի մասում
խիտ ցանուած լինի, իսկ միւսում նոսր, նոյն կերպ
ևս կսկսին աճել բարձրանալ հացաբոյսերը, որը,
ի հարկէ, այնքան էլ հաճելի բան չէ: Այս կերպ
ցանած հացաբոյսը անպատճառ անհաւասար կեր-
պով կ'հասունանայ, մի մասում՝ հատիկներն արդէն
հասած կլինեն և բոլորովին պատրաստ քաղելու
մինչդեռ միւս մասում հատիկըրը գեո կանաչին են
տալիս և նրանց միջի հատիկները գեո ժածուն են:
Այդպիսի հացահատիկներ հաւաքելը մի կատա-
րեալ տանջանք է, սպասում ևս, որ կանաչոտ մասը
հասունանայ, մինչդեռ միւս կողմը հատիկերի միջից
գուրս են թափուում հատիկները: Եթէ վաղ սկսեն
հաւաքել հացահատիկների կէս մասը ահա գուրս
կգայ և այս բոլորը՝ արդիւնք է անհաւասարաչափ
և անճոռնի կատարած ցանքի և սերմերը անհա-
ւասար հաստութեամբ ծածկելու: Երբ մասին մենք
այժմ կ'աշխատենք մանրամասնօրէն բացատրել:
Ի հարկէ ամենից լաւ է հացահատիկները ցանել
առանձին մեքենաներով-սերմնացաներով, (СЕМЕН)
որ շատ հաւասար ցանէ, ուստի և ապագայում
հաւասար կերպով կը բուսնեն և հաւասար չափով
կծծեն հողից իրենց սնունդը: Բայց ախտա որ
գիւղացոց նիւթական կարողութիւնը չի ներում:
Պէտք է մի կերպ աշխատել ձեռքերով հաւասա-
րաչափ ցանել: 24" որ հին ժամանակներում, ա-
սում են, եղել են այնպիսի ցանողներ, որ զժուար
թէ մեքենան այժմ նրանցից լաւ կարողանայ ցա-
նել, ուրեմն ի՞նչու չաշխատել, երբ մեր սերմնա-

ցանկերի ձեռքերը բաւական վարժ են ցանկութեամբ: Բայց այսքանը պէտք է խոստովանել, որ ինչքան էլ վարժ լինի սերմնացանի ձեռքը, այնուամենայնիւ նրա համար դժուար է համահասարակերպով սերմերը ցրուել արտի երեսին: Աւրեմն եթէ մէկի համար դարձեալ դժուար է գնել մի այդպիսի անհրաժեշտ մեքենայ, կարելի է վերել յիշուած միջոցը գործ դնել: այն է ընդհանուր հասարակութեան և կամ գիւղում միջոց ունեցող մէկի հաշուով գնել:

Կարծում եմ, որ ցանքսի ամբողջ գործադարութեան մէջ ամենագլխաւոր գործը սերմեր ծածկելն է: Յարբեր հողի և տարբեր եղանակի մէջ սերմերը տարբեր խորութեամբ պէտք է ծածկել: որպէս զի այս գործը մանրամասն քննենք, հարկաւոր է ուշադրութեամբ հետեւել թէ ինչ կպատահի սերմերի հետ: երբ նա ընկնում է հողի մէջ:

Հողի մէջ ընկած սերմը կարող է բուսել և առողջ բոյս տալ միայն այն ժամանակ, երբ նա գետնի մէջ կգտնի բաւական չափով ջուր: որպէս զի խոնաւութիւնից փքուի: բաւականաչափ տաքութիւն՝ ծիւրեր յառաջացնելու և նոյնպէս բաւականաչափ օդ՝ շնչառութեան համար: Գուցէ վերջինը տարօրինակ թուի շատերի համար: միթէ բոյսն էլ կշնչէ: Թէ սերմը, երբ նա սկսում է աճել և թէ ամենայն մի բոյս ոչ միայն կերակրուում է: այլ նաև շնչում է: այդ պատճառով սերմիկը կարող է խեղդուել օդի պակասութիւնից: Իսկ օդը կարող է պակասել այն ժամանակ, երբ սերմիկը շատ խորն է գտնուում և կամ եթէ զրաւուում է օդ դժուարութեամբ անցկացնող կաւային պինդ շերտի մէջ: նոյն բանը կպատահի, երբ սերմերը ծածկելուց յետոյ հողի երեսը չորանում է և ծածկուում կարծր կեղևով: Երբեմն էլ թէև սերմերին բաւականաչափ օդ հասնում է: բայց տաքութեան սակաւութեան պատճառով նոքա կըրկին մնում են անշարժ ընկած և ծիւրեր չեն արձակում: * Անթադրենք թէ մեր հողը այն տեսա-

կիցն է, որ հեշտութեամբ է տաքացնում և իւր միջով օդ անցկացնում: Այն ժամանակ սերմը բողբոջ կարձակէ և դուրս կգայ հողից: Բայց մեծ խորութիւնից դուրս գալը այնքան դժուար կլինի, որ մատաղ բոյսը մինչև լոյս աշխարհ դուրս գալը արդէն նուազած և թուլացած կլինի: Գորա համար հարկաւոր է այնքան ոյժ և սնունդ, որ կարողանայ պատռել իւր ծածկոցը, իսկ գործադրելով իւր պաշարը այդպիսի մի տեղում նա ապագայում նուազ յարգ և սակաւ հատիկ կտայ: Պատահում է երբեմն: որ բոյսը լոյս աշխարհ դուրս գալու կարողութիւն չունենալով կորչում է անհետք հողի տակ: Աւրեմն պէտք է եղբակացնել, որ հատիկի խորն ամփոփել է վնասակարը: ընդհակառակը, երբ նա հողի մակերևոյթին մօտ է գտնուում նշանակում է օգտակար է այնքան: Բայց ոչ, այդ սխալ հասկացողութիւն է: Նշանակում է, ամենից լաւ կլինէր, եթէ սերմերը բոլորովին փոփոխ բաց երկնքի տակ, հողի երեսին, Արեւ կտաքացնէ: օդն էլ խոմ առատ է: Այո՛, այդ այդպէս կլինէր, եթէ սերմին հարկաւոր լինէր միմիայն օդ և ջերմութիւն: Բայց չէ՛ որ նորան հարկաւոր է նաև խոնաւութիւն: Հողի մակերևոյթը շատ շուտ է չորանում-նորա վերայ ընկած սերմը երկար ժամանակ առանց բողբոջ արձակելու կարող է ընկած մնալ և կամ բոլորովին ոչնչանալ: Բացի դրանից թոշուններն ևս կարող են կոցահարել, իսկ քամին փչելով տանում լցնում է միւս տեղեր: Այս բոլորից կարելի է խելակացնել, որ սերմը անպատճառ պէտք է հողով ծածկուի, բայց թէ ինչ խորութեամբ: այդ բանը մէկին ի մէկ որոշելը քիչ դժուար է: Որքան բարակ ծածկուի սերմը, այնքան աւելի ջերմութիւն և օդ կստանայ բոյսը: բայց սակաւ կլինի խոնաւութիւնը: ընդհակառակը, որքան խոր լինի, այնքան առատ կլինի խոնաւութիւնը: բայց սակաւ ջերմութիւնը և օդը և մատաղ բոյսի համար դժուար կլինի հողի տակից դուրս գալ: Այստեղ, ի հարկէ, մեզ համար դժուար կլինի մանրամասն և առանձին-առանձին տեղեկութիւններ հաղորդել ամէն մի գիպուածի համար, որովհետև հողը, եղանակը և այլն—զանազան տեղերում զանազան են լինում: Որքան պինդ է հողը, այնքան աւելի բարակ պէտք է ծածկել հատիկը: ընդհակառակը, որքան փխրուն և աւազոտ լինի, այնքան աւելի խորը պէտք է թաղել *:

30—40 օրից յետոյ և 18—200 n.—15—20 օրից յետոյ:

* Իբրև հետաքրքիր տեղեկութիւն առաջ ենք բերում այստեղ մի աղիւսակ իմանալու թէ յաջող բերք ստանալու համար որ աստիճան խորութեան մէջ պէտք է թաղել հացահատիկները:

Միջակ վարելահողի մէջ ցանած էր 1000 հա-

* Թիւի գիւղատնտեսական քոյսերից շատեր սկսում են ծիւրեր արձակել ոչ պակաս քան 3180 n. ճախրեան ագրիկուրեան օակ (քոյոտ հացարոյսերը, կանեփը, վոշը, ձակնիկը, սիսեռը, սոխը, խաչիւսը և այլն. եւ միայն շատ քիչեր պահանջում են աւելի քաճը ճախրեան աստիճան. 8150 n. և զիտ աւելի (ծխախոտ, դդում, սխի, վառուկ և այլն): բայց ընդհանրապէս, որքան քաճը լինի ճախրեան աստիճանը, այնքան աւելի արագ կնոյսով տեղի կունենայ սերմերի ծիւրը և մատաղ քոյսերի երևան գալը: Այսպէս, օրինակ, երկ 4—60 n. լինի ցորենը և զարեւ 40—45 օրից յետոյ կրտսիս: 10—120 n.—20—25 օրից յետոյ և 28—300 n. 10—12 օրից յետոյ: Սիսեռը՝ 8—100 n.—50—60 օրից յետոյ, 10—200 n.—

Իարնանային ժամանակ երկրի արտաքին կեղևը լատ շուտ է չորանում, իսկ աւելի խորը երկար ժամանակ մնում է խոնաւութիւն-ուրեմն գարնանային ժամանակ սերմերը դարձեալ չպէտք է բաւակ ծածկել: Բոլորովին այլ բան է ներկայացնում աշնանացանքը: Երկիրը յուլիսեան շոգերից յետոյ բաւական խորութեամբ չոր է լինում: Պէտք է հաշուի առնել այդ անձրեային խոնաւութիւնը՝ որը մեծաւ մասամբ թրջում է հողի շերտից կէս վերջոյ և կամ աւելի: Հեռապէս և աշնանային ցանքսի ժամանակ առանձնապէս պէտք է աշխատել, որքան կարելի է քիչ ծածկել հատիկները: Բայց պարարտացնող նիւթերով հարուստ հողերի մէջ ընդհակառակն է, պէտք է աշխատել խորը թաղել սերմնիկները, որովհետեւ այդպիսի հողերը շնորհիւ վերին աստիճանի խոնաւութիւն ծծելու յատկութեան ունենում, վերում են ցրտերից և յանկարծ դգալի կերպով իջնում են հալհալի ժամանակ: Այսպիսի

հանգամանքներում սերմնիկների բարակ ծածկոցը այլ ևս անկարող է պահել ոչ խոր արմատացած բոյսը և նա շուտով փչանում է: Այսպիսով ուրեմն վերջի վերջոյ կարելի է գալ հետեւեալ եզրակացութեանը. եթե հողը շատ չորացած չէ և երաշխից ու ցրտից վախճանուր բան չկայ, այն ժամանակ հասիկների ամենաբարձր ծածկոցը միաժամանակ կլինի նաեւ ամենալաւը: Փորձը ցոյց է տուել, որ ամենից ձեռնառու է պինդ հողի մէջ սերմերը ծածկել մօտաւորապէս երեք քառորդ վերջոյ հաստութեամբ, իսկ հեշտ վարուող և ոչ աւազոտ հողի մէջ մէկ և մի քառորդ հաստութեամբ:

ցահատիկ. այն հացահատիկներից, որոնք ընկել էին		
6 1/2 մատ. խորուր. մէջ, ծիւր արմկն 50 և առին 315 հատ		
5 1/2 " " "	113	711
5 " " "	151	951
4 1/2 " " "	289	1820
4 " " "	491	2093
3 1/2 " " "	630	3969
3 " " "	855	5392
2 1/2 " " "	882	5566
2 " " "	945	5953
1 1/2 " " "	951	5991
1 " " "	900	5670
1/2 " " "	441	2746
0 (Ուղղակի հողի երեսին.)	151	951

Այս հետազոտութիւնը ցոյց է տալիս, որ հունձի համար լաւ չէ, երբ հատիկը ընկած է լինում հողի մակերեսովի վերայ և նոյնպէս երբ շատ խորն է ընկած լինում: Ամենից լաւ է, եթէ խորութիւնը հաւասար լինի 1 1/2 մատ: որը մօտաւորապէս երկու սոփորական մասի հաստութեան է հաւասար: Սա մի ընդհանուր տեղեկութիւն է, Հետեւեալ աղիւսակը արդէն ցոյց կտայ, թէ արդեօք որոշ յատկութիւն ունեցող հողի մէջ, հացաբոյսերն այս կամ այն սերմի համար, որ աստիճանի խորութիւնն է օգտակար:

1 Հացաբոյսերի սերմերը արագ կերպով բուսցնելու համար կարելի է առաջնորդուել հետեւեալ գործնական միջոցներով, որ պէտք է կատարել Նորբէի գործիքով: Այս գործիքն առհասարակ աւելի գործածական է և բաղկացած է լաւ թրջած կաւեայ քառանկիւնաձև թիթեղից, 20 քառ. սանտ. մեծութեամբ և 5 սանտ. հաստութեամբ: Յատակը ծածկուած է ապակի նիւթով, որի մէջտեղը շինած է մի կլոր, ծանձաղ բաժակ, ուր պէտք է դետեղել նախօրոք ջրում թրջած փորձի եմպրուկուող սերմերը և որը չընկալաւուած է ուղղաձիգ պատեր ունեցող ջրփողով, որի մէջ լցւում է ջուրը: Վերջինս շնորհիւ կաւի ծակոտեղնութեան, այնքան է թափանցում բաժակի մէջ որ խոնաւ է պահում սերմերը և նպաստում նոցա բուսնելուն: Այս գործողութեան ամրոջը ընթացքում գործիքը չպէտք է ամուր ծածկոցով փակել, որպէս զի սերմիկները գտանուին միութեան մէջ և նորանում կազմուող ածխաթթութուն կարողանայ ազատ կերպով դուրս գալ: Ահա այս նպատակի համար գործիքի անկիւններում թիթեղի մէջ շինուած են չորս ու մեծ փոսեր, որոնցում գտնուում է զօրեղ այրեցական կալաքար (Жёкое кали), որը ածխաթթութուն ծծելով աստիճանաբար փոխում է նորան ածխաթթութեան կալաքարի (Углекислое кали): Սերմեր բուսնելու ժամանակ եղած տաքութիւնը դիտելու համար ծածկոցի անցքից գործիքի մէջ կարելի է տեղաւորել մի վերանշափ, նախօրոք գտած ջրի մէջ 12-24 Ժ. երբմէն նոյն իսկ 48 Ժ. թրջելուց պէտք է կատարել այս գործողութիւնը, 24 ժամուայ ընթացքում և դեռ աւելի պակաս ժամանակում կարող է բանել կոճղեզաւոր սանկի և ռսպի սերմերի 500/0, նոյնքան տոկոս կարող է բուսնել կաղամբի, առոյտի, կոտեմի սերմերից 3-3 օրուայ մէջ, վիգնի, ցոփնի, հաճարի, սոփորական սունկի սերմերից 3 օրում, սիսեռի, խաշխաշի և դարու սերմերից 4-5 օր, վարսակի սերմերից 3-4 օր, սև ցորենի, դաշտային ունդի, վուշի, եղիպտացորենի և լորու սերմերից 5-6 օր, վարսակի սերմերից 5-6 օրում, գաղարի, ճակնդեղի, սամիթի սերմերից 6-7 օր, մոլանի (гребенник), անթանի սերմերից 7-9 օր, և այլն: Վան նաև ուրիշ սղնանման գործիքներ, որ դարձեալ կաւից է շինուում: Որպէս զի որոշներ արտերում սոփորական եղանակով ցանուող սերմերի բուսնելու ժամանակը, հարկաւոր է վերոյիշեալ թուանշանների վերոյ աւելացնել 1-3 օր, որովհետև սերմերը որոշ հաստութեամբ հողով ծածկուելով առժամանակ ուշացնում են դուրս գալ:

	Ծամր	հողի մէջ	Թիւրեւ հողի մէջ երբ եղան. խոն. և	Առաջանողի մէջ
Ցորեն ոռնաչափ	5/4	1 1/2	2 1/2	
Վարսակ	5/4	1 1/2	2 1/2	
Գարի	5/4	1 1/2	2 1/2	
Սիսեռ	1	2	3	
Բակլայ, լորի և լին	1	2	3	
Սև ցորեն (ձիակորեկ)	1	1 1/2	3	
Վիգն	1	1 1/2	3	

Ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է: որ ինչ խո-
րութեամբ էլ ուզենանք սերմերը լծաղել, աշու-
տմենայնիս պէտք է աշխատել որքան կարելի է
հաւասար հաստութեամբ ծածկել: Այս դէպքում
անհաւասարաչափութիւնը աւելի վնասակար է
քան ցանքի ժամանակ:

Բայց միայն այս բոլորը իմանալը բաւական
չէ: հարկաւոր է ի կատար ածել: Այսպէս օրինակ
լինչով կարելի է ծածկել սերմերը: Արօրը (չուծը)
ծածկում է շատ անհաւասար կերպով և մատ: Գու-
թանը ցանքի համար աւելի լաւ է, որովհետեւ
որքան ուզենանք, կարող ենք խորը փորել: Սեր-
մերն աւելի բարակ ծածկելու համար կարելի է

լոյս աշխարհ և եմէ տարրութեան աստիճանը
զգալի կերպով պակաս լինի (16—18⁰ ցելս) պէտք
է աւելացնել 2—4 օր:

Այսպիսով մենք բաւականաչափ խոսեցինք
սերմնացունների և ցանքի մասին: այժմ լծէն
մեր նպատակից քիչ հեռու գնացած կլինենք բայց
աւելորդ չի լինի եմէ հայորդիներ նաև մի համա-
րօտ: Բայց օգտակար և անհրաժեշտ տեղեկութիւն:
որ վերաբերում է դաշտերի մատաղ հացարոյսե-
րին:

Մատաղ բոյսերը որ և է անհամապատասխան
կլիմայական ազդեցութիւններից: հողի այս կամ
այն տեսակ կազմութիւնից: անպէտք խոտերից:
հիւանդութիւններից: միջատների վնասներից պաշա-
պանելու և նորա գիւղատնտեսական նպատակայա-
րմար զարգացման ուղղութիւն տալու համար: պէտք
է դիմել հետեւեալ միջոցների. ա. Մատաղ բոյսերի
արմատները հողով ծածկելու համար: գարնանը
աշնանացանքները պէտք է հարկել: Նոյն կերպ
պէտք է փորել: նաև գարնանացանի արտելի և
մարգագետինների հետ: այդպիսով հողն մէջ սեղ-
մել և նորանով ծածկել մատաղ բոյսերի ցօղունի
կապերը: Հարկաւոր է հարկել նաև փուշի և միւս
բոյսերի արտերը: որպէս զի հողի կոշտերը փըշ-
րելով: Նոյս միջի վնասակար միջատը—լուսն ոչնչ-
ւացուի: Բ. Արդէն լաւ արմատացած մատաղ բոյ-
սերը պէտք է տափնել: եմէ միայն չպոկուի: որ-
պէս զի այդպիսով միամեայ երբմն և երկամեայ
անպէտք խոտերը ոչնչացուին: Գ. Երբ տառջին
անգամ նկատուի մատաղ բոյսերի շարքերը: հողի
կեղեր քանդելու և անպէտք խոտերը ոչնչացնելու
համար պէտք է 1-2 դիւրիմ հաստութեամբ հողը
մարկոտել: Դ. Աերդիչեալ գործողութիւններից յե-
տոյ: երբ հողը բաւական չափով ծածկուած կլինի
բուսական մեծացած բոյսերով: պէտք է հողով
փաթմամբ իւրաքանչիւր բոյսի բուկը: Ե. Բորակով
(иская риделитра): ծծմբաթթուային աւշակով
(сѣноукислый аммиак): գածով (гипс): մոխ-
րով և կամ աղբահիւթով պէտք է երեսանց գար-
նանը պարարտացնել աշնանային ցանքերը: երբեմն
նաև գարնանացանքերը: իսկ աւելի յաճախ ճա-
րակախոտները: Գ. Պէտք է նստացնել խիտ բու-
սած տեղերը: Ե. Սոփորարար պէտք է աշխատել
քաղհանը որքան կարելի է փաղ: լծէն այդ զրթ-
ուարին է մի քիչ: որովհետեւ մատաղ հասակում
հացարոյսերը ուրիշ անպէտք բոյսերից զանազա-
նելը քիչ դժուար է:

գործ ածել տափան (борона): Բայց տափանը լաւ
և հաւասարաչափ կերպով կարող է ծածկել սեր-
մերը: երբ հողը արդէն փափկացրած է: Այնու-
ամենայնիս այսպիսի դէպքում աւելի լաւ է գործ
գնել տափան քան արօրը: Սերմերը հողով ծա-
կելու համար շատ լաւ է գործ ածել նաև ասանձ-
նապէս պատրաստած սերմածածկիչներ (зашпашник),
նոքա: ինչպէս և հաստակ տափանները: ունին մի
չքջանակ: որին ամրացրած է մի տեսակ աստանների
ծայրին երկաթեայ լծամ: այդ պատճառով էլ այդ
սերմածածկիչները (зашпашники) երբեմն անուան-
ւում են լծաթաւոր տափաններ (лопчатая борона) և
որովհետեւ շատ քիչ է տարրերում բաղմանաւ արօրից
իւր խօփիկների ձեռք: ուստի և երբեմն էլ կոչու-
են նաև բաղմանաւ (скоропаньки) գործիչ: Այդ
գործիչները օգտակար են և կարեւոր ոչ միայն սեր-
մերը ծածկելու համար: այլ նաև հարօսի երկրորդ
և երրորդ երեսը փորելու համար: որպէս զի նա
աւելի լաւ փափկուի և հողի երեսին կոշտեր
չմնայ: Այդ լծաթաւոր տափաններից իւրաքան-
չիւրը: որ պատրաստում են սուսաստանի մի քանի
նահանգներում: արժէ 6-8 ու:

Աերջապէս ինչով էլ որ ծածկուեն սերմերը:
այնու ամենայնիս վերջը պէտք է մէկ երկու ան-
գամ հաւասարեցնել և հարկել յարմար տափա-
նով: Երբեմն տափանը կարող է նաև բուսած ան-
պէտք խոտերը դուրս հանել և ոչնչացնել: որով
նպատած կլինի մաքուր հացարոյսին ազատ և յա-
ջող աճելուն: Յանաձ արտի երեսը ծածկելու հա-
մար: բացի տափանից: գործ են ածում նաև
հարկիչ մեքենայ ((КАТОК)):

Աերջացնելով ցանքը: գիւղացին պէտք է
խիղին ձեռնարկէ դաշտային միւս պարագմութե-
աներին: որոնց մասին կաշխատենք խօսել մի ուրիշ
անգամ:

Գ. Ղ.

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐ

ԴՐ. Կ. ՌԵԿԼԱՄԻ.

Ա.

ԳԻՏԵԼԻՔ ԵՒ ԸՄՊԵԼԻՔ.*

(Շարունակութիւն)

Այլուր (հաճախ: ցորենի: վարսակի և դա-
րու) բաղկացած է գլխաւորապէս օսլայից: որ